

Fukuyama és a történelem folytatása

2011 június 03. Flag

Szöveg méret

90
Mentés

- 0

Értékelés kiválasztása Még nincs értékelve

Mérték

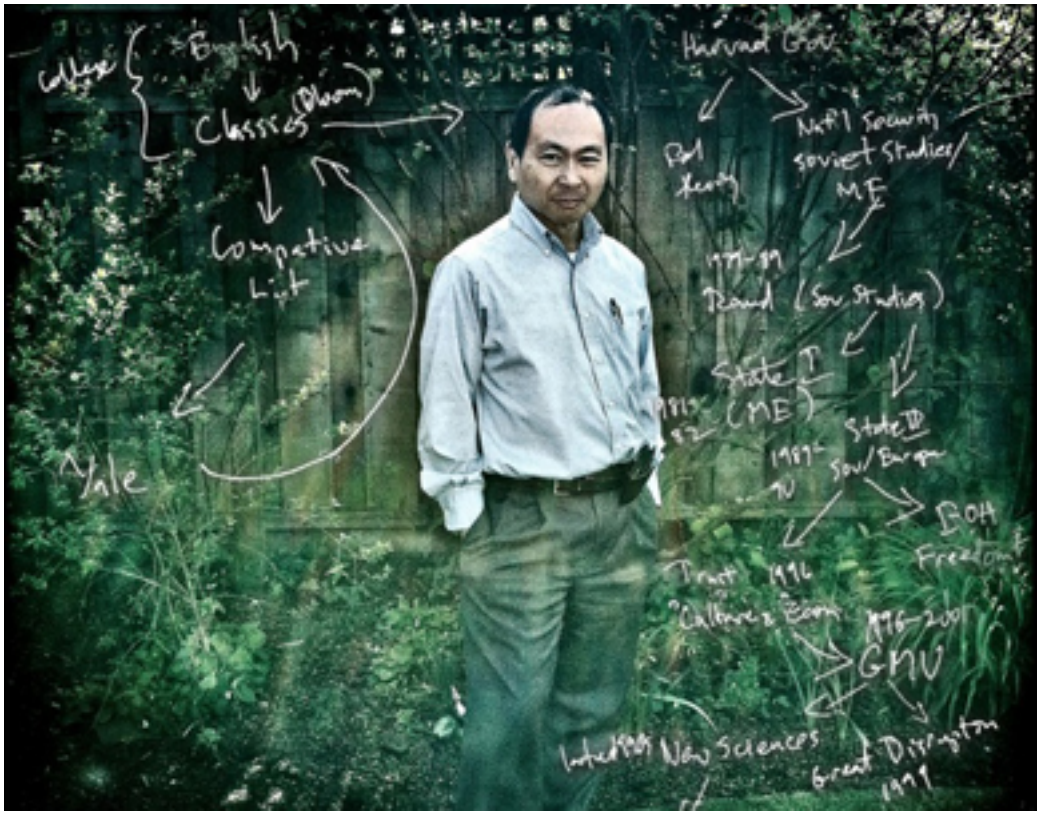
Francis Fukuyama frissen megjelent könyvében nagyszabású kísérletet tesz arra, hogy összefoglalja az államiság felé való fejl?dést a pattintottk?-kortól a forradalmi guillotine-ok id?szakáig.

Ha már húsz évvel ezel?tt bejelentette, hogy a történelemnek vége, most megvizsgálja, mi vezetett ide.

A szakócától a nyaktilóig

A tízéves Barack Obamát ábrázoló bronzszobor az indonéziai Jakartában 2009-ben, abban az évben, amikor világszerte hitték, hogy az új amerikai elnök nemcsak a pax americanát, hanem a világbékét hozza el (jobbra), illetve egy évvel kés?bb (alul), elszállításakor, miután helyi lakosok kérték a közparkból való eltávolítását. A demokrácia elterjedése mégsem magától értet?d? folyamat, csupán következmény?

Nincs elviselhetetlenebb egy monomániás tudósnál, aki ötven éven keresztül ugyanazt szajkózza, és nincs követhetetlenebb egy olyan kutatónál, aki évente mást mond. A közismert amerikai japán *Francis Fukuyama* valahol a kett? között helyezkedik el, ami miatt folyton megkapja, hogy ismét fordított egyet köpönyegén. Miel?tt nemrég megjelent könyve kapcsán fejéhez vágnánk, hogy szélkakasként megint fordult egyet, érdemes feltenni a kérdést: vajon esetében szeszélyes tudós helyett nem a világ alakulásához mesterien alkalmazkodó kaméleonról van szó?
Amerikában már egy hónapja kapható legújabb m?ve, *A politikai rend eredete* cím? kétkötetes vállalkozás els? része. A hatszáz oldalas könyv alcímének ígérete szerint a neolitikumtól a francia forradalomig tekinti át, mekkora utat tett meg az emberiség állam- és társadalomszervezési gyakorlata a szakócától a nyaktilóig.
A nemzetközileg ismert sztárelemz? és társadalomtudományi bestsellerszerz? friss munkáját azzal üdvözölte a *The New York Times*, hogy komplex szemlélete egyesíti az antropológia, a jog- és történettudomány, a vallás- és gazdaságtörténet eredményeit, hogy választ adjon az emberiség tízezer éven át tartó államfejl?désének legfontosabb kérdéseire. A szakma nagy része a fukuyamai életm? magnum opusának nevezte a kötetet, sokan a társadalomtudományt Max Weberhez hasonlóan megújító gondolkodónak tartják a szerz?t.

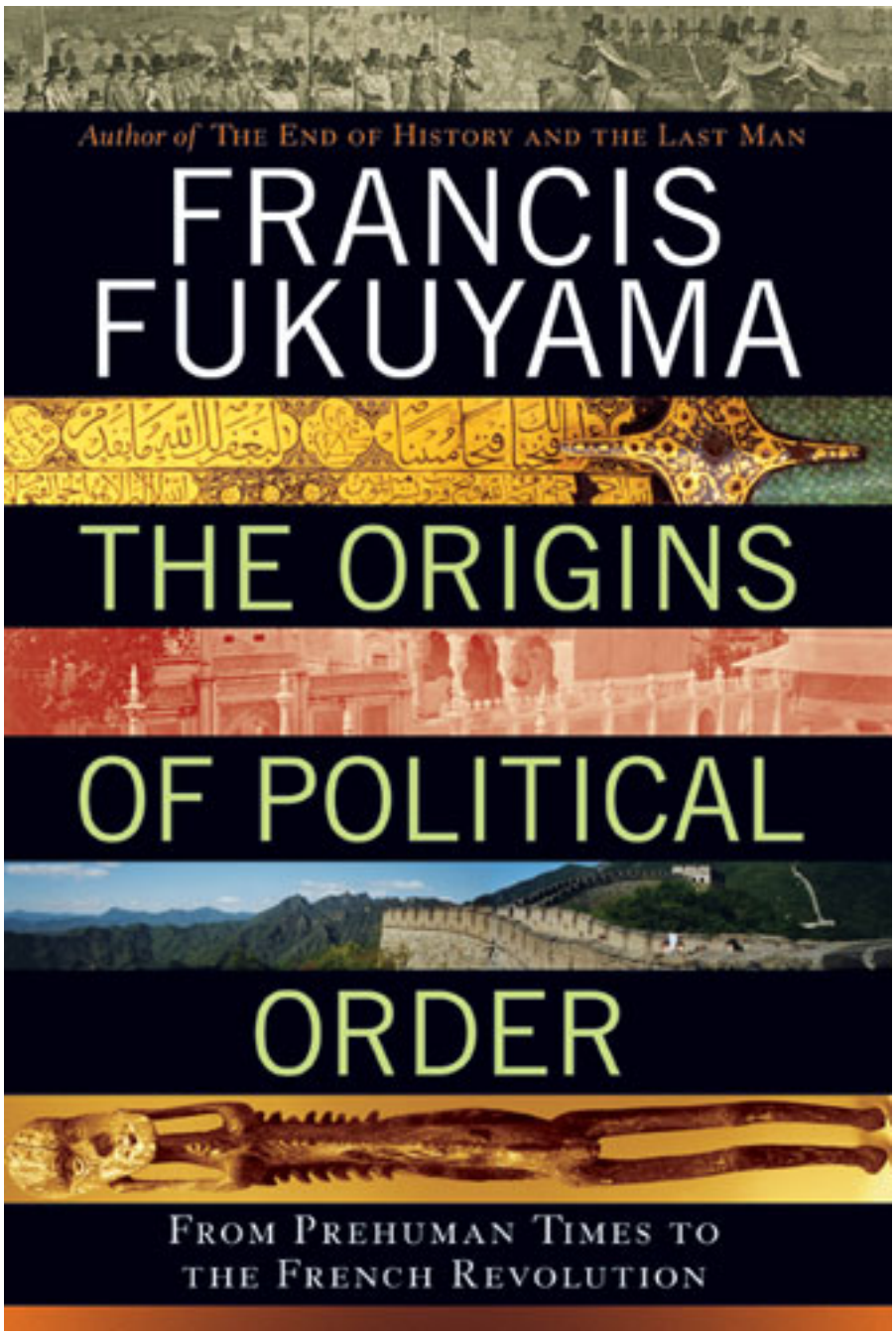

Új könyve (és a szerz?) népszer?ségének oka nem más, mint hogy Fukuyama ötvözi az akadémiai tudományosságot a közgazdász praktikus szemléletével, valamint a politológus megfigyeléseivel, és egy-egy nagy gondolatot fejt ki könyvnyi terjedelemben. Könyvének alaptézise, mondhatni, pofonegyszer?: a modern állam azért jöhetett létre, mert el?ször a törzsi kötelékek átadták helyüket a családi köt?déssel szemben az államhoz f?z?d? viszonyon alapuló civil társadalomnak, majd az uralkodó elit kiváltságai fokozatosan – vagy forradalom nyomán egyszerre – megsz?ntek, hogy a társadalom egésze részesüljön az állam jótéteményeib?l.
Amint április közepén elmondta a Newsweeknek adott interjújában: „a világ fejlettebbik felén olyan természetesnek vesszük a jól m?köd? kormányzat létét, hogy hajlamosak vagyunk elfelejteni, milyen nehéz is volt létrehozni”. Hozzátette, hogy most megjelent könyvében azt kutatja, miként jöttek létre az emberiség legsikeresebb államszervezési formái a *Csin-dinasztia* alatti ?si Kínától (mint az els? „modern” államtól) kezdve az indiai kasztrendszeren (mint az els? „osztálytársadalmon”) át egészen az iszlámon és a kereszténységen nyugvó

berendezkedésig.
A politikai rend eredetének egyik jellegzetes, ráadásul magyar példáján keresztül azt mutatja be, milyen katasztrófához vezethet a civil társadalom és a központi állam közötti egyensúly megbomlása. Azt írja ugyanis, hogy az Aranybulla nagy szabadságot biztosított a magyar rendeknek, amelyek viszont három évszázad alatt olyannyira meggyengítették a király hatalmát, hogy az uralkodó végül nem tudta feltartóztatni a törököket Mohácsnál.
Jelenünkr?l a Newsweek interjújában az „arab tavasszal” kapcsolatos kérdésre is válaszolt. Szerinte az igazi kérdés az, vajon ezt a tavaszt forró nyár vagy enyhe ?sz követi-e. A pekingi autokratikus államkapitalizmus jöv?jét pedig attól tette függ?vé, hogy a felemelked? kínai középosztálynak a szabadság vagy inkább a jólét iránti igénye lesz-e er?sebb.
A könyvet ismertet? The New York Times kommentátora azt emelte ki, hogy Fukuyama ezek szerint megtagadta korábbi tételét, hiszen a történelem mégsem ért véget, ha még ma is az államok és a társadalmak átalakulásának vagyunk a tanúi. Ennél sokkal valószín?bb azonban, hogy a készül? második kötetben a liberális demokráciát továbbra is a modern államfejl?dés végpontjaként leíró Fukuyama éppen most tért viszsza eredeti, neohegeliánus gyökereihez.

Egy karrier kezdete

Hogyan is alakult Fukuyama jókora vargabet?kkel tarkított pályafutása a hetvenes évek végét?l mostanáig?
Az idén 58 éves professzor édesanyja Kiotóban született, szintén ázsiai származású, már Amerikában él? apai nagyszüleit a Pearl Harbor-i támadás után internálták sok tízezer sorstársukkal együtt. ?sei nyelvét már nem beszél? unokájuk viszont az amerikai olvasztótégely sikerének mintapéldája. Tanulóéveiben Allan Bloom konzervatív kultúrkritikus protezsáltja volt a Cornell Egyetemen (Bloom mestere pedig Leo Strauss). A Cornellen szerzett diplomát, majd a Harvardon doktorált politikatudományból, disszertációját a szovjet katonai stratégiából írta.
Disszertációjának témájából 1979-ben cikket is írt a hidegháborús szerepvállalás fokozását propagáló neokonzervatív Commentary magazinba. Ennek köszönhet?en kutatóként alkalmazták a Rand Intézetnél. Többek között az ? – Pakisztán északnyugati határvidékén tett utazása nyomán írott – javaslatának köszönhet?en kezdte el támogatni az Egyesült Államok az Afganisztánba bevonuló szovjetek ellen harcoló mudzsahideket. Ezt követ?en a nukleáris elrettentés hidegháborús doktrínáját egykor kidolgozó Albert Wohlstetter mellett dolgozott, majd az atomstratéga tanítványának számító Paul Wolfowitz – 2001-t?l ifjabb Bush védelmiminiszter-helyettese, kés?bb a Világbank elnöke – vette szárnyai alá.
Legújabb támogatója el?bb ahhoz segítette hozzá, hogy a Reagan-adminisztráció elején a külügyminisztérium politikai tervez?részlegének közel-keleti osztályán dolgozzon, majd 1989-ben az amerikai–európai katonapolitikai kapcsolatokkal foglalkozó bizottság helyettes vezet?je legyen. 1996-tól fél évtizeden keresztül a Mason Egyetem professzoraként a nemzetközi kapcsolatokról adott el?, majd – az ezúttal dékáni min?ségben segédkez? Wolfowitznak köszönhet?en – a John Hopkins Egyetem professzora lett. *(Fukuyama jelenleg, huszonkét évnyi washingtoni tartózkodás után Kaliforniában él, s féltucatnyi tiszteletbeli doktori címe és számos agytrösztben betöltött kutatói tagsága mellett a Stanford Egyetem oktatója.)*

Ismertségét leghíresebb, huszonhárom nyelven megjelent els? könyvének köszönheti, amely 1992-ben jelent meg A történelem vége és az utolsó ember címmel, természetesen nem minden el?zmény nélkül. Fukuyama 1989-ben a The National Interest cím? neokonzervatív lapban szólt hozzá az Amerika látható hidegháborús gy?zelme közepette kibontakozó vitához, amelynek kérdése az volt, hogy a Szovjetunió legy?zése után a világ csend?re legyen-e Washington, vagy inkább nemzeti érdekeinek szempontjából mérlegelje a beavatkozások szükségességét. Fukuyama azonban, új irányt szabva, máshonnan közelítette meg a dolgot, amikor kijelentette: „amit ma látunk magunk körül, az nemcsak a hidegháború vége vagy a világháború utáni id?szak egyik szakaszának lezárulása, hanem a történelem vége. Véget ért ugyanis az emberiség ideológiai fejl?dése, és a nyugati liberális demokrácia, mint az emberi államszervezés csúcspontja, egyetemessé vált.”

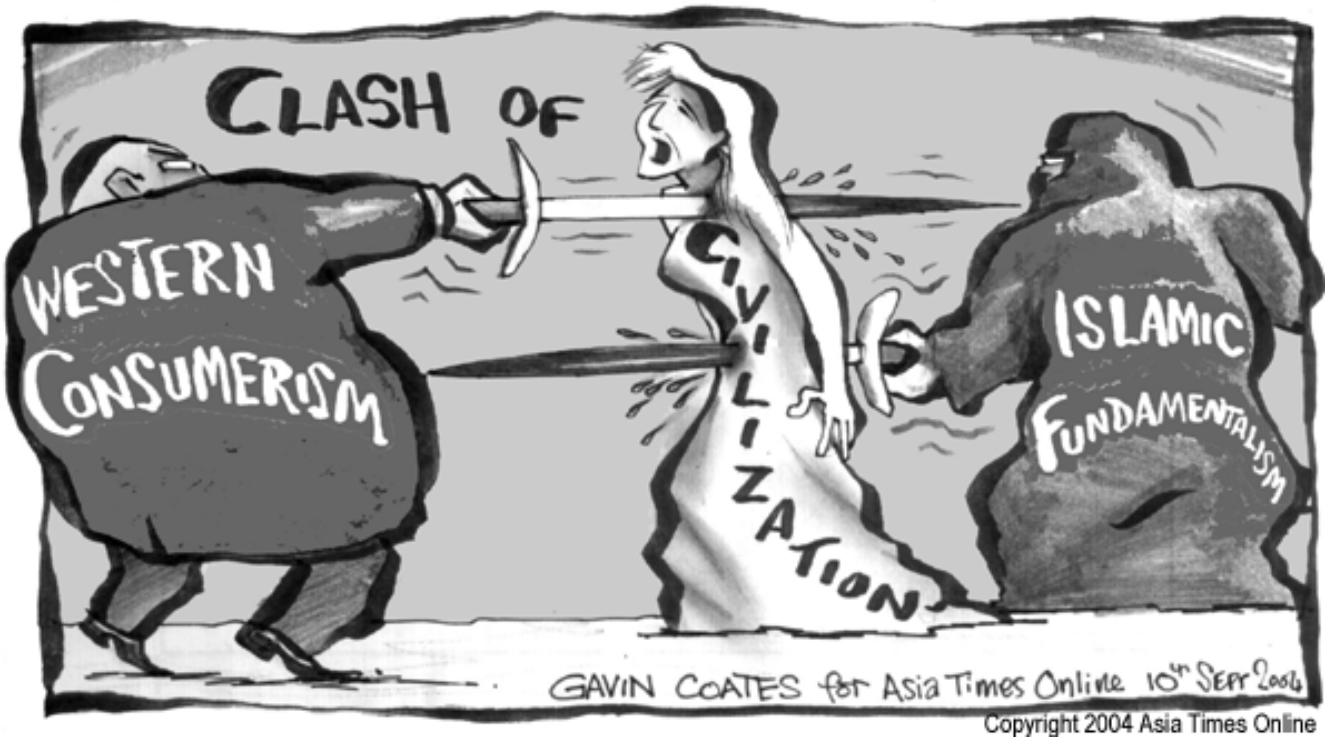
Lehozta Hegelt az égb?l

Az amerikai modell tehát – vélte Fukuyama – magától el fog terjedni a planétán, hiszen a kommunizmus bukása után nem áll többé semmi az útjában. Ezzel pedig állítása szerint nemcsak a liberális demokrácia terjed el rohamosan, hanem kevesebb lesz az államok közötti konfliktus, és a jólét növekedésével egy csapásra megoldódnak a társadalmi bajok is. Háborúk és forradalmak híján pedig a történelem tragikus szakasza egyszer s mindenkorra lezárul. Az út végén hamarosan nem az embert a másik ember farkasának látó Hobbes, hanem Kant és az ? „örök békéje” áll.

Fukuyama gondolatkísérletnek szánt esszéjéb?l három év múlva meggy?z?déssé szilárdult könyv lett, amelyben a szerz? a német idealista filozófia atyjaként tisztelt Hegel tételéb?l indult ki. Ennek lényege, hogy a történelem végcélja a szabadság, és ha ezt eléri az emberiség, akkor a világtörténelem meg is sz?nik. Fukuyama így liberális látomását ötvözte a hegeli történetfilozófia marxista írásmagyarázójának számító, orosz származású francia Alexandre Kojeve gondolataival, és teljesen kiforgatta Nietzsche „utolsó emberre” vonatkozó profetikus szavait. Ennek eredménye az lett, hogy lehozta a földre a fellegekben járó hegeli bölcseletet, és a liberális demokráciára cserélte ki a szabadság elvont filozófiai fogalmát. Ami a hegeli filozófiából szintén sokat merít? Marxnál az osztályharc fokozódása volt, az Fukuyamánál a liberális demokrácia elterjedése lett. Míg ugyanis a kommunizmus atyja úgy gondolta, hogy az osztályok egymással folytatott küzdelme végül megszünteti az elnyomást, és ezzel nyugvópontra jut a történelem, addig a kilencvenes évek meghatározó gondolkodója kijelentette: „mintha az egyetemes történelem a liberális demokrácia irányába haladna”. Fukuyama hasonló volt Voltaire Candide, avagy az optimizmus cím? regényének Pangloss doktorához – alakjában a francia író Leibnitzt gúnyolta ki –, aki úgy vélte, hogy „világunk a létez? világok legjobbika”.
Fukuyama listavezet? könyve olyan jól fogyott, hogy eladásából egy luxusházra is futotta, de tézisét nem fogadta el mindenki, ráadásul az id? el?rehaladtával egyre könnyebb feladat lett a kritika. Miközben ugyanis azon sorai megjelentek, amelyek szerint „a kilencvenes évek elején megállapíthatjuk, hogy az emberiség nem agyalt ki új gonoszságokat, s?t a világ lényegében jobb hely lett”, lezajlott az els? öbölháború, kitört a délszláv válság, elmélyült a csecsenföldi konfliktus, és Ruandában élezni kezdték a bozótvágó késeket.

Huntington színre lép

Samuel P. Huntington, aki korábban katonai szakért?ként, majd politológusként dolgozott a Harvardon, jóval sötétebben látta a világ helyzetét Fukuyama naiv optimizmusánál. A neves *Foreign Affairs* cím? lapban err?l írott 1993-as cikkét ? is kötetté b?vítette még az év során.

A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása szintén nagy vitát váltott ki, de Huntington állítását megcáfolni már nem volt olyan egyszer?, mint Fukuyama egy évvel korábban kiadott könyvének végkövetkeztetését. Huntington ugyanis a valóságból és nem a filozófiai absztrakciókból indult ki. Rögtön az elején leszögezte, hogy noha „a hidegháború befejezésének pillanatában az euforikus hangulat a harmónia érzetét keltette, hamarosan mégis bebizonyosodott, hogy ez nem egyéb illúziónál”. Hiszen bár az ideológiai konfliktusok kora lezárult, ezzel nem sz?ntek meg az egyéb konfliktusok. Eszmék és katonai tömbök helyett ugyanis civilizációk állnak szemben egymással például a Kaukázusban, a Közel-Keleten és Kasmírban.
A zajos szellemi összecsapás nem szegte Fukuyama kedvét, és elültét követ?en sem maradt egykönyves szerz?. Nagy m?ve után két évvel a társadalmi erényeknek a gazdasági fejl?déshez való hozzájárulásáról írt érdekfeszít? könyvet (A bizalom), majd az ezredforduló környékén el?bb az ipari társadalom információs társadalommá

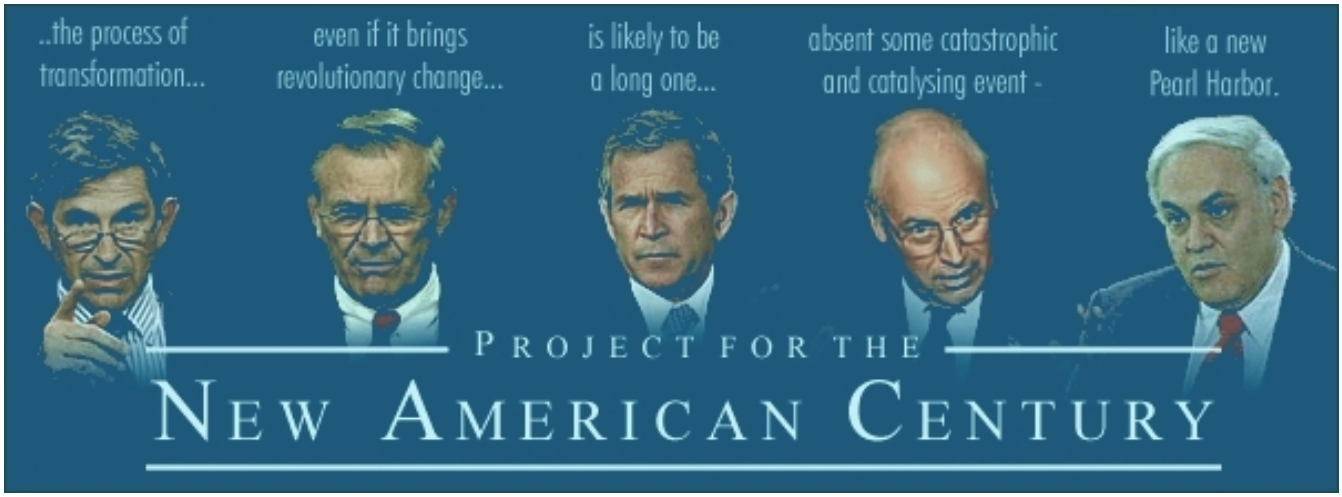
alakulásának kulturális hatásairól fejtette ki gondolatait (A nagy szétbomlás), aztán a biotechnológiai forradalom ígéretér?l és morális problémáiról írt (Poszthumán jövend?nk), méghozzá Bush elnök bioetikai tanácsának tagjaként.

Irak el?tt és után

Huntington és néhány id?sebb neokonzervatív a kilencvenes években óvott attól, hogy az Egyesült Államok fegyveres úton könnyítse meg a demokrácia terjedését, Fukuyama és a neokonok fiatalabb nemzedéke viszont úgy vélte, a nemzetközi stabilitást csak olyan egypólusú rendszer biztosíthatja, amelyben leger?sebb katonai hatalomként Washington nemcsak ?rködik a béke fölött, hanem ha kell, er?vel terjeszti is a demokráciát. A Bush alatt védelmi miniszterré el?lépett *Donald Rumsfeld*, majd a helyetteseként dolgozó *Wolfowitz*, valamint *Robert Kagan és William Kristol* társaságában Fukuyama is aláírta a *Project for a New American Centrury* nev? újneokon lobbiszervezet Clintonhoz intézett 1998-as nyílt levelét. Ebben azért kérték Irak elleni offenzívára az elnököt, nehogy Szaddám Huszein tömegpusztító fegyvereket fejlesszen, használjon vagy terroristák kezére játsszon. Fukuyama tehát tíz évvel azt követ?en, hogy a liberális demokrácia világméret? diadalmenetér?l fantáziált, verni kezdte a harci dobot. Majd ismét megváltozott valami.

Szakítás a neokonokkal

Az afganisztáni intervenció els? évének tanulságaként, de még a 2003-as iraki háború el?tt írott egyik újságcikkében jelezte, hogy megint megváltoztatta véleményét, hiszen a liberális demokrácia létrejöttét a modernizáció természetes velejárójának tartja, és nem hiszi, hogy fegyveres úton exportálni lehetne. Fukuyamának ezúttal igaza lett: miután ugyanis Bagdad elesett, és Bush bejelentette a gy?zelmet, a dolgok mégsem mentek olyan simán, ahogyan a washingtoni kormánykörök elképzelték. 2004 februárjában az *American Enterprise Institut* nev?, nagyobbrészt neokonzervatívokat tömörít? agytröszt vacsoráján *Charles Krauthammer* mégis arról tartott el?adást *„demokratikus realizmus*” címmel, hogy az egypólusú világrendszer a szemünk el?tt születik meg, hiszen Amerika a föld egyetlen domináns hatalmaként er?nek erejével viszi el a demokráciát Afganisztánba és Irakba. Ezt nevezte Robert Kagan és William Kristol *„jótékony globális hegemóniának*”, Wolfowitz pedig tapssal jutalmazta az „unipoláris korszakról” beszél? *Krauthammert*.
Nem így tett a vacsorán szintén részt vev? Fukuyama, aki még azon a nyáron ismét egy fontos cikket tett közzé a *The National Interestben*, amelyben vitatta barátai nézetét. A cikkb?l újabb könyv lett, a 2006-ban megjelent Amerika válaszúton. Ebben Fukuyama végleg leszámolt neokonzervatív múltjával, és kijelentette, hogy nem szégyelli ugyan az iraki rezsim megdöntésére tett egykori javaslatát, de Krauthammerék alaposan félreértették a demokrácia elterjedésér?l általa mondottakat. „Ha én marxista vagyok, akkor a neokonzervatívok leninisták” – kommentálta talányosan könyve mondanivalóját egy interjúban, utalva arra, hogy míg ? a gazdasági fejl?dés és modernizáció „melléktermékének” tekinti a liberális alapokon nyugvó demokratikus jogállam lassú megszületését, addig egykori társai egyoldalú amerikai fegyveres er?vel akarják megvalósítani azt, ráadásul azonnal.
Az újabb, ezúttal is heves vita lezárulása után Fukuyama a demokratikus intézményrendszerek megalapozásával és a nem m?köd? államok újjáépítésének problémáival kezdett el foglalkozni, méghozzá az afganisztáni és iraki *„nemzetépítés”* kudarcának apropóján.

A 2008 és 2010 közötti nemzetközi események azonban újra gondolkodóba kellett hogy ejtsék, hiszen a történelem csak nem akart megsz?nni magától. Ha a posztszovjet térség „színes forradalmai”, a grúz–orosz

határincidens, a libanoni villámháború és az iráni atomprogram, valamint a gazdasági világválság és Kína kimaradása bel?le, továbbá az arab forradalmak nem szembesítették volna Fukuyamát egykori tétele tarthatatlanságával, megtette ezt Robert Kagan A történelem visszatérése és az álmok vége cím? 2008-as könyve. Fukuyama egyetlen, ráadásul nem is sokáig tartó pillanatot merevített ki, amikor úgy vélte, hogy a hidegháború végével megsz?nnek az eszmék és az államok közötti konfliktusok is – szólt Kagan kritikája. Ezzel szemben azonban tovább folyik *„a nagyhatalmak nagypályás játéka”,* f?képp azért, mert 2006 óta az egyeduralkodó Amerikát Oroszország, Kína és Irán akarja ledönteni trónjáról.
Fukuyama azonban nem vak, ? is látja a történelem folytatódását. Évekkel ezel?tt Kínának jósolta a jöv?t gazdasági prosperitása és demográfiai ereje miatt, miközben a radikális iszlámról szóló félelmeket eltúlzottnak nevezte, az amerikai hegemóniát pedig tünékenynek tartotta. Azt azonban kijelentette, hogy mivel a nyugati típusú demokrácia a legm?köd?képesebb rendszer, ha lassan is, de biztosan ez fog elterjedni mindenhol.
A többi pedig már történelem.

Békés Márton, mno.hu

Ajánló